

Nidainin digər tarixi əsəri "Fəthnameyi-qəleyi-Qərbə"dir. Müəllif bu əsərdə Qərbə adasının İspaniyadakı xristian ordusu tərəfindən ələ keçirilməsini və sonradan Osmanlı donanmasının onu fəth etməsini təsvir edir. Əsərdəki hadisələr 1560-cı illər marına təsadüf edir.

Məhəmməd Nidainin tibbə aid "Mənafeün-nas", "Dürri-mənzum" və "Rəbiüs-salam" adlı əsərləri də vardır ki, bunlar Türkiyədə tədqiqatə cəlb edilmişdir. Bizim Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan "Mənafeün-nas", "Kitabi-tibbi-mənzum" adlı əsərlər həcminə görə daha mükəmməldir. Belə ki, bizdəki "Mənafeün-nas"ın tərkibinə daxil olan bəzi hissələr Türkiyənin müxtəlif kitabxanalarında ayrıca əsərlər kimi qeyd edilmişdir. Nidainin mənsur şəkildə qələmə aldığı "Mənafeün-nas" əsərini transliterasiya edib nəşrə hazırlamışıq, lakin əvvəlki yazılarımızda məlumat verdiyimizdən indi bu əsər haqqında təkrar bəhs etmirik. Müəllifin "Kitabi-tibbi-mənzum" əsəri, adından görüldüyü kimi, mənzum şəkildədir və şeirlər toplusunu xatırladır. Sanki əvvəlki əsərin nəzmə çəkilmiş variantıdır. Əsər üzərində hal-hazırda transliterasiya işi gedir. Birinci əsər kimi bu tibbi əsər də II Sultan Səlim xana ithaf olunmuşdur. Müəllif əsərdə belə qeyd edir: "Səbəbi-təlif duayi-Sultan Səlim".

Əsərin girişində müəllif Allah-Təalaya müraciət edir. Onun tərifindən sonra kitabı yazmaq üçün ondan inayət istəyir:

*Müstəfa hörməti inayət qıl,
Rəhmətindən bizə hidayət qıl.
Ənbiya, övliya həqqi, ya Rəbb,
Qıl seyr, eyləmə şəqqi, ya Rəbb.
Bəhri-hikmətdə bari qıl qəvvas,
Çıxarım şövqün ilə məniyi-xas
Müxtəsər bunu bir risalə edim,
Elmi-hikmətdə bir məqalə edim.
Xasü am gərəklü və məqbul,
Hikməti fəhm edən ola məşğul.*

Nidainin vəba xəstəliyindən bəhs edən "Rəbiüs-salam" əsəri də II Sultan Səlimə ithaf olunmuşdur. Özünün qeyd etdiyinə görə, bu əsəri ilk baharda vəba xəstəliyinin daha çox yayıldığı bir zamanda yazmaq qərarına gəlmişdir. Bu onun Kırmda olduğu illərə təsadüf edir. Fatma Meliha Şen "Nidai və Kırım Tarihi Hakkında Yeni Bir Eser: Nusret-i Gaza-yi Sahib Geray Han, Hikayət-i Boğdan" adlı məqaləsində yazır: "Kırmdan tam olaraq nə zaman ayrıldığı bəlli deyildir, fəqət Faseh Əhməd Dədənin (ölm. 1111/1699) rəvayətinə görə, Nidai Bağdada şair Füzulinin (ölm.963/1556) taun hastalığını tədavi etməyə getmişdir. Fəqət gec qalmış olmalıdır, çünki Füzuli eyni il vəfat etmişdir". Bu məlumatdan görünür ki, Nidai dövrünün bütün xəstəliklərini müalicə edə biləcək səviyyədə təbib olmuşdur. Digər tərəfdən, onun Füzuli harayına yetmək üçün Bağdada gətməsi onun şairə olan böyük sevgi və hörmətini, həm də Nidai şəxsiyyətinin böyüklüyünü göstərir.

Məhəmməd Nidainin əsərləri qardaş Türkiyədə çox araşdırılsa da, Azərbaycanda bu iş yenicə başlanılmışdır. Təkcə elə Füzuliyə olan sevgisinə görə Məhəmməd Nidainin Azərbaycanda tədqiq olunub tanıtılmağa haqqı var. Düşünürük ki, bir zaman Nidai Azərbaycan tibb tarixində də Türkiyədə olduğu qədər tanılacaqdır.

1. Nidai. "Mənafeün-nas", Əlyazmalar İnstitutu, B-6392.

2. Nidai. "Kitabi-tibbi-mənzum", Əlyazmalar İnstitutu, B-6359.

3. Doç.Dr. Nuran Öztürk. Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü. nrvilmaz@cu.edu.tr

4. Ankaralı Hekim Nidai, Genc-i Esrar-i Mani", İnceleme-Metin. (Haz. Nuran Öztürk), Karahan Kitabevi, Adana, 2011.

5. Fatma Meliha Şen. Türkitat Mecmuası, C. 23/Güz, 2013.

